

ОБРАЗ «ПЕРМАНЕНТНОГО ЗОВНІШНЬОГО ВОРОГА» ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОСТЕРЕОТИП УКРАЇНЦІВ І СЛОВЕНЦІВ

Аналізуються питання висвітлення образу «перманентного зовнішнього ворога» в контексті формування національного історичного наративу українців і словенців. Образ «ворога» в різних концептах історичної пам'яті українців і словенців постає як чинник об'єднання нації й функціонування компліментарного простору уявного минулого. Автор досліджує тяглість цього феномену під час «триадавання» і «винайдення» «свого минулого» українцями та словенцями.

З утворенням на колишньому комуністичному просторі незалежних національних держав постала проблема написання їхніх окремих історій, що у своєму змісті мали розтлумачити правомочність нових «титульних націй», довівши тяглість їх минулого у процесі внутрішньої консолідації. Перегляд радянських візій історії обумовив витворення культурно-політичного простору для формування нових наративів як чинника самоідентифікації. Цей простір (за М.Г.Россом, частина «конструювання інакшості») до сьогодні охоплює не лише царину гуманітарного знання як наукової й філософської категорії, але є системоутворюючою частиною політичних ритуалів¹. Із появою нових спектрів історичної пам'яті («дискурс декомунізації») відбулося постання «малих націй» (чехів, словаків, словенців, хорватів, почасти українців) як «відчутих спільнот» (за Е.Д.Смітом) або «уявних спільнот» (за Б.Андерсоном)².

Більшість народів Центрально-Східної Європи вважалися «неісторичними» («nonhistorical»), «приреченими на зникнення» («fated to disappear»), оскільки їх минуле було впродовж століть пов'язане з державністю, ідентичністю й атрибутами сусідів – німців, росіян, угорців, поляків, почасти італійців і сербів³. У процесі «перевинайдення» («reinvention») своєї історичної пам'яті й окреслення її часово-просторових меж було залучено автостереотип «перманентного зовнішнього ворога», у протистоянні з яким формувалася новітня ідентичність й внутрішня позитивна семіотична компліментарність «малих націй». На думку словенської дослідниці С.Арко, «образ ворога» сприяє формуванню континуїтету історії певного народу, обґрунтуванню його традицій і культури, формальній інституціоналізації довільної схеми минулого⁴.

«Ворог» як апріорна категорія «інакшості» («otherness») стає рушієм історичного піднесення нації та її самоусвідомлення серед стигматизованих «агресивних» сусідів. Американський політолог Д.Гелд називає такий процес

* Глушко Антон Олександрович – аспірант відділу етнополітології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАНУ.

E-mail: glushko87@gmail.com

¹ Ross M.H. Culture in comparative political analyses // Comparative politics: nationality, culture, and structure / Ed. by M.I.Lichbach, A.Zuckermann. – New York, 2009. – P.136–138.

² Сміт Е.Д. Культурні основи націй: Ієрархія, заповіт і республіка. – К., 2009. – С.45–47; Андерсон Б. Уявлені спільноти. – К., 2001. – С.250–252.

³ Sharansky N., Wolosky W.S. Defending identity. Its indispensable role in protecting democracy / Ed. by R.Dermer. – New York, 2008. – P.49–51, 53.

⁴ Arko S. Kje so spomeniki? Usode ljubljanskih spomenikov iz časa Titove Jugoslavije [Електронний ресурс]: <http://www.kula.si/CasopisKula/stevilka3/stevilka3html/kula3-09.htm>

«спільнотою долі» («community of fate») з певним конституційованим полем символічних практик і ритуалів, які підпорядковані сталій політичній меті – націєтворенню⁵. Політика пам'яті такої спільноти як селективна рекодифікація й деконструкція уявного минулого є регуляторним елементом внутрішнього компромісу («заповіту», «згоди», «примирення», «діалогу») за рахунок телеологічно «негативних» зовнішніх чинників. Е.Д.Сміт, В.Дж.Буз і Б.Дебен'як вважають цю «символічну реконструкцію» й нове оцінювання взірців пам'яті, вартостей, символів, мітів і традицій особистою спадщиною нації, складовою її історичної та культурної репрезентації⁶. На думку канадського професора С.Павловича, «віднайдення простору минулого» є частиною практик витворення «абсолютного часу», який утілюється в описовій і метаописовій («metanarrative») традиції, ритуалах, символах і мові⁷. Таким чином, відзначимо наявність широкої палітри думок і оцінок феномену «ворога» як національного автостереотипу й елемента «пригадування своєї історії».

Поряд з існуванням розлогої теоретико-методологічної бази в політичній науці присутній недостатньо висвітлений прикладний локус компаративістики. В Україні він охоплює сфери здебільшого українсько-польських, українсько-російських і українсько-білоруських «боїв за історію» і дискусій щодо «спільної карти пам'яті». Для порівняння процесу усталювання українського історичного наративу автор долучив аналіз культури й політики пам'яті словенців як типологічно подібної спільноти в динаміці націєтворення. Словенська націєлогія як частина етнополітичних досліджень в Україні вивчена недостатньо. Зіставлення українських (В.Артюх, А.Ганус, Н.Дюк, О.Зінченко, А.Каратницький, Л.Нагорна, С.Семенюк, В.Середа, К.Федевич⁸) і словенських (С.Арко, М.Великонья, М.Вергінелла, І.Грдіна, С.Комерічкі, А.Ленарчич, М.Пушник, А.Селимович, М.Грженьяк, К.Шабець, Й.Шавлі⁹) досліджень «ворога», «інакшості» та політичної мітології у цілому теж можна вважати своєрідною terra incognita.

⁵ Held D. Democracy, the nation-state and the global system // Political theory today / Ed. by D.Held. – Stanford, 1991. – P.202–203.

⁶ Сміт Е.Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. – К., 2004. – С.25–26; Booth W.J. Communities of memory: on identity, memory, and debt // The American Political Science Review. – 1999. – June. – Vol.93. – №2. – P.252–257; Debenjak B. Težave s slovensko-nemško spravou: Skrivnostni spomin [Електронний ресурс]: <http://www.gottscheer.net/Debenjak%20SLO.htm>

⁷ Pavlović S. Odsustva – o osporavanju prošlosti i konstrukciji društvenog zaborava // Istorija 20. veka. – 2010. – №2. – S.118–119.

⁸ Див., напр.: Артюх В.П. Дещо про політику історичної пам'яті [Електронний ресурс]: http://www.pravoslavyya.sumy.ua/readarticle.php?article_id=11; Ганус А. Таємна історія українців [Електронний ресурс]: <http://www.volfoto.inf.ua/pagesi/istomist/statiti/tsikavo/ukrtajem/ukrtajem.htm>; Зінченко О. Що поляки насправді думають про українців у Другій світовій війні [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/reviews/2012/01/13/66369>; Нагорна Л.П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. – К., 2011. – С.188–189, 191–193; Федевич К. Добрі свої і погані чужі [Електронний ресурс]: <http://zaxid.net/article/57826/>

⁹ Див., напр.: Grdina I. Karantanski mit v slovenski kulturi // Zgodovina za vse. – 1996. – Leto III. – Št.2. – S.62–64; Hrženjak M. Elementi družboslovne analize mita: ali je mogoča celovita analiza mita // Časopis za kritiko znanosti. – 1999. – Letnik XXVII. – Št.194. – S.59–62; Komerički S. Prepletanje individualnega in kolektivnega spomina v zgodovinopisju // Zgodovinski Časopis. – 2006. – Letnik 60. – Št.3/4 (134). – S.399, 410–411; Lenarčič A. Karantanija [Електронний ресурс]: <http://www.dss.popravoris.eu/karantanija.html>; Šavli J. Izničevanje zgodovinske identitete [Електронний ресурс]: http://www.carantha.net/iznicjevanje_zgodovinske_identitete.htm; Velikonja M. Nedokončane zgodbe – sodobna politična mitologija // Časopis za kritiko znanosti. – 1994. – Letnik XXII. – Št.168/169. – S.158–159; Verginella M. Zgodovinenje slovensko-italijanske meje in obmejnega prostora // Acta Histriae. – 2010. – Letnik 18. – Št.1/2. – S.209–211, 214.

У цій статті автор, спираючись на етносимволічний підхід (Е.Д.Сміт, М.Г.Росс, Т.Кульч, М.Великонья, З.Шмітек), ставить за мету висвітлити технологію творення образу «ворога» як національного автостереотипу українців і словенців. Відтак було сформульовано завдання: 1. Показати динаміку образу «ворога» в різних концептах історичної пам'яті українців і словенців; 2. Означити вплив «уявного зовнішнього ворога» на політику пам'яті цих народів.

Слід відзначити, що дискурс «ворога» – один з актуальних сегментів політичної науки. В Україні дослідження, присвячені компаративним аспектам політичної стигматизації, видаються недостатньо розробленими через залученість українського наукового поля до стандартів і схем радянського періоду. Натомість у Словенії розвідки з політичної стигматизації і конструювання феномену «ворога» є концептуально ширшими. Наявність декількох концептів історичної пам'яті підживлює дискусію між прихильниками неокомуністичної і націєцентричної версій «кола ворогів» та «пантеону героїв».

Витворення нових «нарративних ідентичностей» (М.Г.Росс), заснованих на реверифікованих тлумаченнях «уявного простору минулого», призвело до переоцінки ролі й статусу «пантеону ворогів» у системі історичної свідомості українців і словенців¹⁰. Із відходом від схем комуністичної доби відбулася зміна й у характеристиці «давніх історичних ворогів» обох націй. До переліку супротивників українства було додано росіян (поряд з уже присутніми в ньому поляками, угорцями, румунами та словаками). Історичними суперниками словенства, що зазіхали на його самобутність і державність, по розпаду Югославії було визначено сербів, хорватів, італійців, турків, угорців. Менш стигматизованими в новітньому національному нарративі словенців постали австрійці й німці¹¹. Докладне порівняння «перманентних зовнішніх ворогів» українців і словенців наводимо нижче.

Відмінність «національного автостереотипу» (С.Арко, Й.Рюзен, Е.Д.Сміт) від політичного міту полягає в:

1. часово-просторовій неперервності й семіотичній значущості («ревіталізація») за ідеологічно й культурно гетерогенних політичних режимів¹²; міт може видозмінюватися залежно від зміни символічних політик влади;

2. змістовній тривкості й антиномічності (протиставлення позитивного колективного «я» «іншому», «ворожому», яке загрожує цілісності й життєздатності («пробудженню») спільноти, держави, нації); міт за своєї локальності й одномірності функціонально вужчий і тому менш резонансний¹³; загальною структурною рисою міту й автостереотипу є їх виправданість, компенсаторність;

¹⁰ Ross M.H. Culture in comparative political analyses. – P.149–150, 152.

¹¹ Nekoč in danes: Karantanija in Srednja Evropa: Iz preteklosti v sedanost [Електронний ресурс]: http://www.goriski-panterji.com/Karantanija_ise.html; Hanžič M. Hervardi za ohranjanje domoljubnih tradicij [Електронний ресурс]: <http://www.hervardi.com/images/dobrojutro002.jpg>; Karantanija kot mit [Електронний ресурс]: http://www.goriski-panterji.com/index.php?option=com_content&view=article&id=387:karantanija-kot-mit&catid=45:sdj&Itemid=72

¹² Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення. – Л., 2010. – С.128–129, 232–235, 260–261.

¹³ Grdina I. Slovenci med tradicijo in perspektivo: politični mozaik 1860–1918. – Ljubljana, 2003. – С.210–212; Karantanija kot mit [Електронний ресурс]: http://www.goriski-panterji.com/index.php?option=com_content&view=article&id=387:karantanija-kot-mit&catid=45:sdj&Itemid=72; Selimović A. Mit o slovenski poštenosti. – Ljubljana, 2004. – С.9–12; Šabec K. Kdo je čefur za kranjskega Janeza: stereotipi in kulturne razlike v sodobnem evropskem kontekstu // Stereotipi v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: Zbornik predavanj. – 2007. – Št.43. – С.103–105.

3. внутрішній упорядкованості подій і символів; «нарративна ідентичність» як результуюча дії автостереотипу «ворога», має естетично «виважений» і психологічно «когерентний» зміст¹⁴.

Серед типологічних параметрів національного автостереотипу «перманентного зовнішнього ворога» українців і словенців виділимо два.

1. Зазіхання на державотворчі й націєтворчі прагнення українців/словенців. Ототожнення з кінцем «золотої доби» у своїй історії, із початком «сну», «руїни», «занепаду»¹⁵.

Для уявного минулого українства це – напад князя Андрія Боголюбського на Київ (1169 р.), «монголо-татарська навала», спалення Батурина 1709 р., закріпачення селянства та скасування Гетьманщини (1764 і 1783 рр.), утиски мови й культури (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р.), голодомори як «геноциди» (1921–1923 рр., 1932–1933 рр., 1946–1947 рр.), нищення інтелігенції, вплив на політичні процеси доби суверенної державності¹⁶. В епіцентрі цих подій стоїть апріорно стигматизований образ Московії, Росії та москвіта, росіянина. У контексті культури пам'яті – існування альтернативних версій минулого, об'єднаних в ідею «російського світу». Аналогічні хронометри історичної «інакшості» та «чужості» український національний наратив подає щодо поляків («Річ Посполита від моря до моря»), румунів («Велика Румунія» включно з Буковиною і Бессарабією), угорців («закарпатський сепаратизм» та ідея «Великої Угорщини»), словаків («втрачені» Свидник, Пряшівщина і Західна Лемківщина)¹⁷.

Таким чином, в українських умовах пошуки «свого» історичного простору окреслюються «топосом поразки» (Л.Нагорна) й оформлюються у метанаративному «дискурсі жертвовності» (Й.Рюзен, Е.Д.Сміт, Н.Яковенко)¹⁸. Н.Дюк і А.Каратницький пишуть про українців як народ, який протиставив російській ідеї *secundares inter pares* (УРСР як «другої серед рівних» у складі СРСР) ідею соборної суверенної держави на основі націєцентричного концепту пам'яті – «від Русі до України»¹⁹. Симптоматична думка львівського дослідника й публіциста С.Семенюка, за якою українці постають «стовбурною індоєвропейською нацією»

¹⁴ Grdina I. Slovenci med tradicijo in perspektivo: politični mozaik 1860–1918. – S.9–10; Hrženjak M. Elementi družboslovne analize mita: ali je mogoča celovita analiza mita. – S.46–48; Šabec K. Konflikti spomini in stereotipne podobe Italijanov v slovenski kolektivni zavesti: primer slovenske tržaške književnosti // Družboslovne razprave. – 2007. – Letnik 55. – Št.23. – S.103–106.

¹⁵ Сміт Е.Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. – С.33, 128; Grdina I. Slovenci med tradicijo in perspektivo: politični mozaik 1860–1918. – Ljubljana, 2003. – S.210; Без'ятчук Ж. Країна сутінкового світу: Ендрю Вілсон про порядок і хаос // Український тиждень. – 2010. – №30 (143). – С.20–21.

¹⁶ Гриневич В.А. Наша історична пам'ять стала валютою у стосунках з Росією [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/columns/2011/05/11/38391/>; Шевелюв Ю. З історії незакінченої війни. – К., 2009. – С.69.

¹⁷ Ганус А. Таємна історія українців [Електронний ресурс]: <http://www.volfoto.inf.ua/pages/istomist/stati/tsikavo/ukrtajem/ukrtajem.htm>; Зінченко О. Що поляки насправді думають про українців у Другій світовій війні [Електронний ресурс]: <http://www.istpravda.com.ua/reviews/2012/01/13/66369/>; Семенюк С. Історія українського народу. – Л., 2010. – С.199–200, 445, 569, 573–574, 578; Його ж. Українські історико-етнічні землі (Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, Чехія, Австрія, Саксонія). – Л., 2011. – С.139–140, 541–542.

¹⁸ Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення. – Л., 2010. – С.168; Сміт Е.Д. Культурні основи націй: Ієрархія, заповіт і республіка. – К., 2009. – С.54–55; Яковенко Н.М. Вступ до історії. – К., 2007. – С.34–35.

¹⁹ Diuk N., Karatnycky A. New nations rising. – New York; Chichester; Brisbane; Toronto; Singapore, 1993. – P.214–215.

і «генетичним резервуаром Європи», що протистоїть «азійській» Росії в колі «невдячних сусідів» («малих націй» – чехів, словаків, поляків, білорусів)²⁰.

Як зазначає К.Федевич: «Історична пам'ять один про одного двох сусідніх народів не може бути тільки позитивною, якщо в недавньому минулому в них був територіальний конфлікт. Якщо таких конфліктів було кілька, то пам'ять про останній із них переважає над пам'яттю про всі попередні»²¹. У цьому випадку актуалізація образу «ворога» супроводжується компенсаторним пригадуванням «злочинів» (росіян, поляків, румунів) як на макрорівні (національна пам'ять), так і в індивідуальній пам'яті.

Л.Нагорна зауважує, що «робота пам'яті» є не лише відтворенням подій минулого, а й цілеспрямованим вибудовуванням символів та оціночних штампів: «У новопосталих державах використання символів величі й героїзму виявляється прямо підпорядкованим легітимізуючим, націоналізуючим завданням»²².

Словенці як політична нація до 1991 р. оцінювалися комуністичними істориками як «народ без історії», «народ рабів» («narod brez zgodovine», «narod hlapcev») – частина «єдиного югославського народу» (гасло епохи Й.Тито: «Svi smo Jugoslaveni»), котра, маючи спільне з сербами та хорватами походження (версія «приходу на Балкани з-за Карпат у VI ст.»), удалася до «етнокультурного сепаратизму», руйнуючи міт про «єдине південнослов'янське плем'я». З югославської доби словенський національний наратив виніс уявлення про сербів як «змовників», «крадіїв», «окупантів» і «кількасотлітніх винищувачів словенства» («srbska mafija», «srbsko programiranje Slovenije», «beogradska zarota»)²³.

Поряд із сербами в негативному світлі оцінюються хорвати (міт про «половинську Хорватію», на противагу якому подається міт про «азійське» ірано-кавказьке походження пращурів хорватів і «окупацію» ними «споконвічних» словенських земель зі згоди Візантії й Риму). Хорвати постають «прибульцями з прикаспійського степу, які століттями асимілювали та утискали словенців»²⁴.

Окрему частину наративу словенців являє образ Італії як «перманентного ворога словенців на західному кордоні» і «клерофашистської терористичної держави» («boj za Zahodno mejo», «klerofašistična strahovlada»)²⁵. Ці терміни являють собою симбіоз двох концептів пам'яті. Перший є елементом націєцентричної версії минулого; другий запозичено до сучасного наративу з праць словенських комуністичних істориків і політологів. Італійці й турки, на думку А.Ленарчича, визначили долю словенців як кордонної нації між Сходом і Заходом²⁶.

Спільно з сербами державами, які зазіхнули на «сакральний центр» словенства – Карінтію й Паннонію – виступили Австрія та Угорщина. На території Австрії сьогодні знаходяться колишні словенські міста Віллах (Бельяк), Доллах

²⁰ Семенюк С. Історія українського народу. – С.10–11.

²¹ Федевич К. Добрі свої і погані чужі [Електронний ресурс]: <http://zaxid.net/article/57826/>

²² Нагорна Л.П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. – С.197.

²³ Lenarčič A. Karantanija [Електронний ресурс]: <http://www.dss.popravopis.eu/karantanija.html>; Nekoč in danes: Karantanija in Srednja Evropa: Iz preteklosti v sedanost [Електронний ресурс]: http://www.goriski-panterji.com/Karantanija_ise.html; Hanžič M. Hervardi za ohranjanje domoljubnih tradicij [Електронний ресурс]: <http://www.hervardi.com/images/dobrojutro002.jpg>

²⁴ Šavli J. Izničenje zgodovinske identitete [Електронний ресурс]: http://www.carantha.net/iznicavanje_zgodovinske_identitete.htm

²⁵ Verginella M. Zgodovinenje slovensko-italijanske meje in obmejnega prostora. – S.208, 211, 213.

²⁶ Lenarčič A. Karantanija [Електронний ресурс]: <http://www.dss.popravopis.eu/karantanija.html>

(Дол), Зальцбург (Ювава), Лінц (Лінець), Клагенфурт (Целовець). Зокрема, біля Целовця розташована церква Святої Богородиці (*cerkev Gospe Svete*) – головний релігійний символ словенців і найстаріша на території Австрії діюча релігійна пам'ятка. Кранський Град (Крайнбург), поряд із Целовцем – столиця й місце присяги («*ustoličevanja*») обраних вічем князів середньовічної Карантанії, яка в національному наративі подається як «перша словенська держава», «світоточ державницьких прагнень словенців». З антинімецьких і антитурецьких визвольних прагнень словенців походить ідея «бою за стару правду», тобто за старий інституційно-правовий і земельний устрій²⁷. Первинні словенські форми народовладдя («*izvirna slovenska ljudovlada*») й судочинства, символи яких перебувають на території іншої держави (Княжий Камінь і Воеводський Стіл), окреслюють штучно перервану державотворчу традицію²⁸.

2. Мобілізаційний та інтегративний потенціал для відновлення «історичної справедливості», пригадування «забутих традицій державотворення», злуки на ниві компліментарних політичних ритуалів²⁹.

Український наратив позначено ностальгією за «невизнаними давньоукраїнськими державами в Паннонії, Закарпатті, Подніпров'ї», «украденою киево-руською спадщиною», «загубленими звичаями козацької доби», «втратами шансу на суверенну державність» по двох світових війнах³⁰. Е.Вілсон позначив стан народження суверенної української держави як «неочікуване пробудження»³¹. Ю.Шевельов-Шерех у своїх політологічних нарисах визначав боротьбу за незалежність України як черговий етап «війни пам'яті» з Росією³².

Словенський наратив, попри різницю в концептах пам'яті, означає німців та австрійців як «поневолювачів» і загарбників «карінтійської спадщини»; сербів і хорватів – як «штучних визволителів від німецького й угорського ярма»; італійців – як «убивць сотень тисяч словенців у світових війнах» і призвідників «геноциду словенців 1941–1944 рр.»³³.

²⁷ *Debenjak B.* Težave s slovensko-nemško spravo; Skrivnostni spomin [Електронний ресурс]: <http://www.gottscheer.net/Debenjak%20SLO.htm>; *Šavli J.* Izničevanje zgodovinske identitete [Електронний ресурс]: http://www.carantha.net/iznicjevanje_zgodovinske_identitete.htm; *Karantanija kot mit* [Електронний ресурс]: <http://www.primorski-panterji.info/index.php?option=comcontent&view=article&id=387:karantanija-kot-rmitl&catid=45:sdj&Itemid=76>; *Erjavec F.* Za staro pravdo. – Ljubljana, 1920. – С.7–15.

²⁸ *Nekoč in danes: Karantanija in Srednja Evropa: Iz preteklosti v sedanost* [Електронний ресурс]: http://www.goriski-panterji.com/Karantanija_ise.html; *Šiško A.* Izvirna slovenska ljudovlada [Електронний ресурс]: http://www.hervardi.com/izvirna_slovenska_ljudovlada.php

²⁹ *Velikonja M.* Nedokončane zgodbe – sodobna politična mitologija. – С.159–162; *Šabec K.* Konfliktni spomini in stereotipne podobe Italijanov v slovenski kolektivni zavesti: primer slovenske tržaške književnosti. – С.95–96; *Hanžič M.* Hervardi za ohranjanje domoljubnih tradicij [Електронний ресурс]: <http://www.hervardi.com/images/dobrojutro002.jpg>

³⁰ *Артюх В.П.* Дещо про політику історичної пам'яті [Електронний ресурс]: http://www.pravoslavya.sumy.ua/readarticle.php?article_id=11; *Середа В.* Вплив польських і українських шкільних підручників з історії на формування польсько-українських етнічних стереотипів // Вісник Львівського університету: Серія історична. – 2000. – Вип.35/36. – С.387–397; *Karantanija kot mit* [Електронний ресурс]: <http://www.primorski-panterji.info/index.php?option=comcontent&view=article&id=387:karantanija-kot-rmitl&catid=45:sdj&Itemid=76>

³¹ Див.: *Безп'ятчук Ж.* Країна сутінкового світу: Ендрю Вілсон про порядок і хаос. – С.20–21.

³² *Шевельов Ю.* З історії незакінченої війни. – С.66–70.

³³ *Arko S.* Kje so spomeniki? Usode ljubljanskih spomenikov iz časa Titove Jugoslavije [Електронний ресурс]: <http://www.kula.si/CasopisKula/stevilka3/stevilka3html/kula3-09.htm>; *Pušnik M.* Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo // *Teorija in praksa*. – 1999. – Letnik 36. – Št.5. – С.796–808; *Šabec K.* Konfliktni spomini in stereotipne podobe Italijanov v slovenski kolektivni zavesti: primer slovenske tržaške književnosti. – С.95–113.

Як зазначав голова мережі словенських патріотичних організацій А.Шишко: «Останніми століттями ми втратили третину земель в Пораб'ї, Штірії, Карінтії, Італії, Істрії, в околиці Жумберака та в Міжмур'ї. Якщо цей тренд триватиме, то словенці в найближчі двісті років мешкатимуть у резерваціях»³⁴.

Праці дореволюційних «класиків» слов'янознавства – Ю.Венеліна, А.Черткова й О.Бодянського – сучасні українські та словенські дослідники й публіцисти використовують у полі вищезгаданої «паннонської теорії». Походження обох народів із території Паннонії та ностальгія за втраченим «сакральним центром» є частиною націєтворчого дискурсу й урізноманітнення історичних дискусій³⁵.

Важливим елементом продукування образу ворога є ЗМІ. Як пише словенський соціолог М.Пушник: «Медійний дискурс витворює й висвітлює прототипи, події, міти, лучить церемонії та ритуали, в яких співвітчизники діють як у себе вдома»³⁶. Українські й словенські медіа сьогодні є основним джерелом фокусації образу «ворога» на тлі інших політичних і соціальних негараздів.

Коефіцієнт «ворожості» всіх історичних сусідів українців і словенців, на думку автора, може бути окреслений формулою:

$$K = (\delta T - \varphi) \div \mu, \\ \varphi = \varphi^1 + \varphi^2 + \varphi^3 \dots,$$

де δT (дельта-те) – актуальний період часу, відколи йдуть взаємини українців і певного ретроспективно «недружного сусіднього народу», φ (фі) – період «гарячої історії» (сума всіх війн або «точок біфуркації» контактів двох шуканих народів), μ (мю) – загальна площа території, що її охоплює («згадує», «віталізує») наративна традиція певного концепту пам'яті. Детальні розрахунки, які допоможуть математично визначити «пантеон уявних ворогів» українців і словенців, становитимуть предмет подальших наукових розвідок. Непевність δT (умовність/нефіксовність чіткої дати появи перших задокументованих свідчень), на нашу думку, не нівелює коректність формули. За шукане число може бути взята найбільш аргументована дата. Можна припустити, що запропонована формула змістовно доповнить поле для дискусій і розширить методологічний інструментарій порівняльної політології.

У цілому, дослідивши вплив національного автостереотипу «перманентного зовнішнього ворога» на «карту пам'яті» українців і словенців можна окреслити його як системоутворюючий компонент «пригадування» і творення національної «наративної ідентичності». Його консолідуючий і мобілізаційний потенціал внутрішньо лучить українство і словенство в побудові зі «спільнот долі» і «заспаних народів» модерних політичних націй. У випадку України до кола цього поняття включаються росіяни, поляки, румуни, угорці й почасти

³⁴ Цит. за: *Hanžič M.* Hervardi za ohranjanje domoljubnih tradicij [Електронний ресурс]: <http://www.hervardi.com/images/dobrojutro002.jpg>

³⁵ *Семенюк С.* Історія українського народу. – С.24–25, 199–200, 569, 578; *Karantanija kot mit* [Електронний ресурс]: <http://www.primorski-panterji.info/index.php?option=comcontent&view=article&id=387:karantanija-kot-rmitl&catid=45:sdj&Itemid=76>

³⁶ *Pušnik M.* Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. – S.799.

турки та словаки (наратив козаччини і Другої світової війни). У словенському наративі апріорними «давніми ворогами» є серби, хорвати, італійці, німці, австрійці й угорці. Градація «ворогів» на тлі їх негативної семіотичної компліментарності з українцями/словенцями – предмет подальших наукових пошуків автора.

The paper examines the question of the image of the “permanent external enemy” in the context of the national historical narrative of Ukrainians and Slovenians. The image of the “enemy” in the various concepts of the historical memory of Ukrainians and Slovenians appears as the factor of the unification of the nation and the operation of the space complimented by an “imaginary past”. The author analyses the continuity of this phenomenon during the “recall” and “invention” of “their past” by Ukrainians and Slovenians.

